

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР «МАЛА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ»

МАТЕРІАЛИ
круглого столу

**ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА, АКАДЕМІЧНА
ТА ТВОРЧА ОБДАРОВАНІСТЬ:
СПІЛЬНЕ І ВІДМІННЕ**

20 січня 2012 р.

м. Київ

(збережена авторська стилістика, орфографія і мова)

м. Київ
2012

УДК 37.015.311
ББК 74.200.5
И73

И73 **Інтелектуальна, академічна та творча обдарованість: спільне та відмінне:** Матеріали круглого столу 20 січня 2012 р., м. Київ. – К.: ТОВ «Інформаційні системи», 2012. – 208 с.

У наукових працях, що увійшли до збірника висвітлюються проблеми дослідження інтелектуальної, академічної та творчої обдарованості дітей та юнацтва.

Збірник розраховано на наукових, науково-педагогічних і педагогічних працівників, аспірантів, докторантів.

За достовірність даних відповідальність несе автор статті.

Упорядники: Саміленко Р. А., Веселка Ю. Б.

УДК 37.015.311
ББК 74.200.5

©Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2012
©Інфосистем, 2012

ЗМІСТ

Вуров Олександр Юрійович	6
Заступник директора Інституту обдарованої дитини НАПН України	
Рыбалка Валентин Васильевич	9
Инновационные способности и одаренность личности в философском, правовом и психологическом освещении	
Мазяр Олег Васильович	25
Концептуалізація проблеми обдарованості в кінці хіх – початку хх століття	
Гарбунова Вікторія Валеріївна	31
Успішність особистості в командній діяльності: місце емоційного інтелекту серед параметрів аналізу	
Вельская Наталья Анатольевна	37
Экспериментальное исследование соотношения обучаемости, интеллекта и креативности в структуре целостной когнитивно-поведенческой активности старшеклассника	
Кузьмін Сергій Сергійович	46
Методологічні основи креативної педагогіки	
Корінна Людмила Віталіївна	51
Аспекти науково- й організаційно-методичного супроводу навчання та виховання обдарованої молоді в Житомирському обласному педагогічному ліцеї Житомирської обласної ради	
Ковальчук Олена Антонівна	62
Розвиток творчої обдарованості майбутніх учителів математики у позааудиторній навчально-виховній діяльності	
Костів Володимир Іларійович	68
Модифікації соціометричної методики в діагностиці взаємин креативно обдарованих учнів	
Вознюк Олександр Васильович	75
Обдарованість, інтелект, креативність, творчість, навчальна діяльність у контексті закономірності розгортання освітнього маршруту	

Дубасенюк Александра Антонівна	83
Професійні й особистісні характеристики креативного вчителя	
Круковська Ірина Миколаївна	92
До проблеми визначення видів обдарованості	
Кіричевська Елеонора Всеволодівна	97
Обдарованість як здатність особистості до духовної творчості в різних сферах діяльності	
Кремінський Борис Георгійович	103
Прояв і співвідношення академічних і творчих здібностей у процесі навчання фізики	
Шаповалов Борис Борисович	110
Шаповалова Ірина Миколаївна	
Обдарованість у поглядах сучасних вчених	
Вітвицька Світлана Сергіївна	114
Акмеологічний підхід до педагогічної підготовки магістрів освіти	
Колесник Наталія Євгенівна	119
Ретроспективний аналіз становлення художньо-технічної творчості молодших школярів у контексті акмеологічного підходу	
Яворська Тетяна Євгенівна	126
Особливості розвитку обдарованої дитини дошкільного віку засобами фізичного виховання	
Ващук Олена Василівна	131
Особливості прояву академічної та інтелектуальної обдарованості підлітків	
Мілютіна Олеся Віталіївна	140
Психолого-педагогічні аспекти визначення чинників різних видів обдарованості	
Гончаренко Алла Миколаївна	143
Використання літературних творів у роботі вихователя дошкільного закладу	

Кочерга Олександр Васильович	148
Психологія когнітивно-особистісного забезпечення творчості дошкільника	
Мирна Інна Олексіївна	155
Співвідношення інтелектуальної обдарованості, креативності учня з успішністю його у навчанні	
Фомін Олексій Михайлович	161
Рубанова Тетяна Іванівна	
Педагогічний супровід роботи з обдарованими дітьми	
Мимтич Оксана Василівна	168
Спільне та відмінне у трактуванні понять "творчість" і "креативність" особистості	
Тимків Лідія Степанівна	174
Креативність й адаптивність як чинники успішності навчання старшокласників	
Валько Анна Ігорівна	180
Взаємозв'язки якостей вольової та креативної культур особистості	
Важнюк Валентина Станіславівна	185
Ваняс Олена Антонівна.	
Проблеми діагностики креативного мислення майбутніх юристів	
Коновальчук Марина Валеріївна	189
Провідні чинники розвитку літературних здібностей молодших школярів	
Горбачова Надія Ігорівна	195
Круковський Ігор Анатолійович	
Круковська Ірина Миколаївна,	
Business intelligence та творчість, креативність	
Гребенюк Марина Олексіївна	202
викладач кафедри психологічних дисциплін ФПЗПДП ННІПП Національної академії внутрішніх справ	

інноваційної культури педагогічних працівників: монографія / О.М.Ігнатівич. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 288 с.

4. Інноваційні технології виховання творчої особистості: Методичний посібник / За ред. Н.Б.Гонтаровської. – Дніпропетровськ, 2010. – 386 с.

5. Інноваційні технології сприяння розвитку обдарованості: Матеріали круглого столу 15 січня 2009 року. – Київ-Тернопіль: АПН України; Ін-т обдарованої дитини; ТОКІППО, 2009. – 112 с.

6. Калитич Г.И., Джелали В.И., Андрощук Г.А. Идеи должны работать. – К., 1990. – 62 с.

7. Проблеми і напрями розвитку особистісної готовності педагогічних працівників та учнів професійного ліцею до творчої та інноваційної діяльності: Збірник науково-методичних матеріалів / За ред. А.П.Красовського і В.В.Рибалки; кол. авторів. – К.: ІПППО АПН України та УПТО МУОН КМДА, 2006. – 170 с.

8. Психология. Словарь / Под общ. ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского. – 2-е изд. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.

9. Рибалка В.В. Теорії особистості у вітчизняній психології та педагогіці: Навчальний посібник. – Одеса: Букаєв Вадим Вікторович, 2009. – 575 с.

10. Рибалка В.В. Психологія розвитку творчо обдарованої особистості: науково-методичний посібник / В.В.Рибалка; НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих; Ін-т обдарованої дитини. – К.: НАПН України: Ін-т обдарованої дитини, 2010. – 442 с.

11. Туров М.П. Інноваційні системи навчання і виховання обдарованої особистості: Методичний посібник / Туров М.П. – К.: Інфосистем, 2009. – 234 с.

12. Феномен інновації: освіта, суспільство, культура: монографія / За ред. В.Г.Кременя. – К.: Педагогічна думка. – 2008. – 472 с.

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ ОБДАРОВАНОСТІ В КІНЦІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Мазяр Олег Васильович,

аспірант Інституту психології імені Г.С. Костюка

В кінці ХІХ – в началі ХХ століття сложились благоприятные условия для психологической разработки проблемы одарённости. Её методической основой было решение психофизической проблемы, которая проблемы соотношения наследственного и приобретённого в структуре личности. Причины развития одарённости определялись тесной со свойствами темперамента и развитием характера. Ключевым элементом характера являлся разум как компонент регуляции деятельности развития индивидуальности и деятельности субъекта. Проблема взаимодействия разума с другими компонентами структуры личности определяет степень развития одарённости.

At the end of XIX – at the beginning of the XX century were created favorable conditions for psychological development of the problem of the talent. Its methodological basis was the decision of the mind-body problem and the problem of correlation between hereditary and acquired in the structure of the personality. The reasons for the development of the talent were identified in connection with the properties of the temperament and character development. A key element of the character was the intellect as the regulation component of the total development of the personality and activities of the subject. The problem of the interaction of mind with other components of the personality structure determines the degree of giftedness.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Теорія являє собою внутрішню несуперечливу систему верифікованих знань, що своїми компонентами містить: 1) початкову емпіричну основу (факти, емпіричні закономірності); 2) базис додільч первинних умовних припущень; 3) логіку (правила логічного мислення); 4) твердження, які складають основне теоретичне знання. Концепцію вирізняє те, що вона є системою теоретичних поглядів, об'єднаних науковою ідеєю [1]. Концепція ще перебуває на етапі верифікації, її гіпотези носять більш імовірнісний характер і зазвичай відбивають погляди окремих учених; відтак, концепція не є загальноприйнятою в науковому світі.

По суті кожна теорія проходить свою концептуальну стадію, коли система наукових поглядів ще не містить більш досконалої доказової форми. Таку ж концептуальну стадію проходила свого часу теорія обдарованості, хоча разом із тим не можна сказати, що цей процес

остаточно завершився. При тому що існують загальноприйняті положення теорії обдарованості, сформульовані Б.М. Тепловим та С.Л. Рубінштейном, на сьогодні можна говорити про обґрунтування альтернативних шляхів більш ефективних шляхів формування обдарованості, що передбачає існування певних відмінностей в оцінці обдарованості як психологічного феномену.

Метою статті є часткове здійснення теоретико-методологічного аналізу процесу концептуалізації проблеми обдарованості в кінці XIX – початку XX століття.

Вклад основного матеріалу дослідження. В кінці XIX – на початку XX століття проблема обдарованості хоч й отримала певні теоретичні передумови для своєї розробки, вона все ж не мала уніфікованого шляху розвитку. В.Й. Бочелюк та В.В. Бочелюк зазначають, що для нерозв'язаної проблеми притаманне «...усунення виниклої в пізнанні суперечності» [1, С. 32]. Однак для проблеми обдарованості характерним є те, що її суперечливі положення ще тривалий час перебували на стадії свого автономного існування.

Концептуалізація проблеми обдарованості у психологічній науці відбувалася у процесі вирішення фундаментальної проблеми особистості, яка в кінці XIX століття здебільшого ще розв'язувалась в рамках філософського дискурсу. Переважною більшістю вчених особистість отожднювалася з індивідуальністю (П. Малапер, П. Натюрп, Ф. Полан, Т. Рібо, І.О. Сікорський та іншими). На загал проблема індивідуальних відмінностей була універсальною матрицею для концептуалізації вужчих науково-психологічних проблем.

В психологічній науці відбувалося інтенсивне накопичення емпіричних даних щодо індивідуальних відмінностей обдарованих осіб. Цей процес, щоправда, ускладнювався тим, що психологія тільки встановлювала строго наукові закономірності розвитку особистості, її теоретичні координати і методологічні принципи диференціації індивідів. Відтак в залежності від того, як змістовно й логічно інтегрувалося знання про особистість, відбувалася концептуалізація інших науково-психологічних проблем.

Детальна розробка структурних та функціональних аспектів розвитку індивідуальності дозволили сформулювати припущення щодо функціональної природи і специфіки взаємозв'язку структурних компонентів індивідуальності обдарованих осіб. Онтологічні уявлення про обдарованість теоретично оформлювались і згодом набували властивість пояснювати специфіку розвитку обдарованості.

Отже, на початку XX століття проблема обдарованості концептуалізується різними вченими на основі ґрунтовніше розробленої теорії особистості (індивідуальності). Вона стає ніби

включенням. Проблема індивідуальності, в свою чергу, ще концептуалізувалась при вирішенні філософської проблеми відношення матеріальної та духовної субстанцій (тіла і душі) та науково-наукової проблеми взаємодії спадкового та набутого, що були домінуючі чинники формування особистості.

Вирішення індивідуально-психологічних відмінностей здебільшого відбувалось за такою схемою. Методологічною основою концепційно-психологічних досліджень було вирішення психофізичної проблеми (в науково-психологічній літературі обґрунтовувались концепція психофізичного паралелізму, теорія взаємодії та концепція впливу психічного і фізіологічного компонентів) і визначення на її основі домінуючого впливу на розвиток особистості різноманітних спадкових (біологічних) чи набутих (соціальних) чинників. Наступним кроком було вирішення проблеми категоріального співвідношення темпераменту й побудова типології характерів. Темперамент здебільшого вважався вродженим психофізіологічним феноменом, який, втім, на відміну від сучасного наукового погляду, здатен змінюватись під впливом середовища і по суті інтегруватися у характер (Ф. Кейра, Дж.Т. Ледд, Ф.О. С. Фульє, С. Смайльс, М. Штейнгауз). Типологія характеру ставала власне науково-психологічним відображенням індивідуальності індивіда. Вона здійснювала диференціацію індивідів, у тому числі й за параметром обдарованості: обдаровані, пересічні, дегенеративні, або недорозвинуті, індивіди.

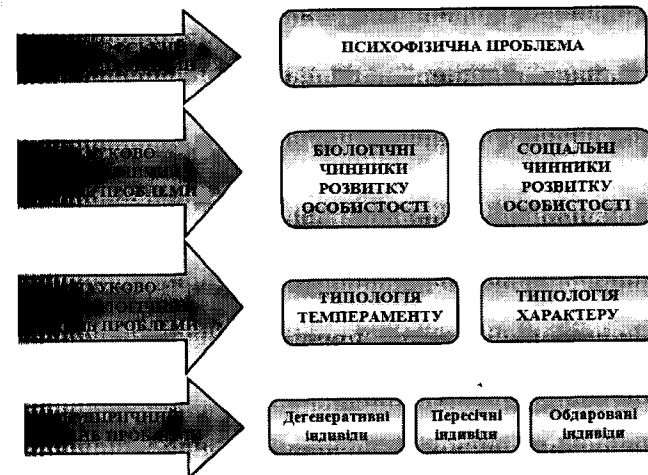

Схема 1. Методологічний підхід до вирішення проблеми обдарованості в кінці XIX – початку XX століття.

Власне до психологічних чинників обдарованості наприкінці XIX – початку XX століття вчені відносили розвиток окремих пізнавальних процесів, зокрема особливості мислення, пам'яті, уваги, а також особистісні якості, що формуються в процесі соціалізації індивіда. Більшість вчених намагалися продемонструвати цілісну природу обдарованості, в єдності всіх її інтра- та інтерпсихічних чинників. Т. Рібо, приміром, зазначає, що психічна спадковість настільки пов'язана з фізіологічною, що вчені переважно розглядають лише фізіологічний її аспект [5]. Констатуючи тісний зв'язок тілесної організації та характеру людини, О.П. Нечаєв констатує, що, принаймні, здатність до розумової роботи формується під впливом середовища і здатна передаватися спадково. Оскільки розумова працездатність є одним із найбільш вагомих чинників розвитку обдарованості, він робить висновок про те, що схильності, здібності та обдарованість значною мірою успадковуються [4]. Своє радикальне вираження це знаходить у працях Ф. Гальтона, що намагається статистично обґрунтувати ідею успадкованості здібностей та обдарованості. Проте Т. Рібо, як і інші вчені, дотримується думки, що спадковість попри те, що володіє властивістю неодмінного біологічного закону, все ж проявляється з деякими суттєвими обмеженнями, до яких відносив досвід і виховання.

Однак при цьому Т. Рібо зазначає, що він виключає з характеру такий структурний компонент як розум, який до того ж протистоїть характеру і навіть призводить до його атрофії, дегенерації. Відтак, обдаровані особи здебільшого наділені особистісною дегенерацією, оскільки у них суттєво переважають розумові здібності. Розум, на його думку, лише освітлює шлях, але не може брати безпосередньої участі в утворенні характеру. Рух, поведінка корелює лише з емоцією. Т. Рібо відстоював думку, що характер розвитку цих пізнавальних процесів безпосередньо успадковується, хоча водночас вищі психічні функції особистості зазнають меншого впливу психічної спадковості [5]. Власне саме тому, що пізнавальні здібності значною частиною є вродженими, обдарованість здатна виявлятися доволі рано («скороспілість», як називає Т. Рібо ранній розвиток обдарованих осіб).

Т. Рібо наводить приклади різних характерів обдарованих осіб – чуттєві, активні, аморфні; головною, втім, лишається їх автономність від спадкового елемента [5].

С. Смайлс вважав, що геніальність співвідноситься з рівнем інтелекту людини, але необов'язково корелює з характерологічними особливостями суб'єкта. «Людина може звеличитись до вищого ступеня досконалості у мистецтві, літературі та науці, але ж у чесності, добропорядності, правдивості і почутті обов'язку стояти значно нижче бідного і неграмотного селянина» [7, С. 4].

Основному здібності тлумачаться у тісному зв'язку з особливим характеру суб'єкта. Наприклад, у класифікації характерів, запропонованій Ф. Поланом, прагнення взаємодіють між собою за певними систематичними законами. Вчений виділяє у відповідності з загальною систематичною асоціації так звані врівноважені і цільні натури. Ці типи характеру мають пересічні особи. Однак зустрічаються й видатні постаті. Це він демонструє на прикладі Леонардо да Вінчі, Монтеске, Гьоте. Вони начебто досягли своєї геніальності завдяки певній організованості прагнень.

Другої категорії належать особи, в яких яскраво виражене одне прагнення, при цьому інші прагнення витісняються. Саме це забезпечує виникнення ранніх схильностей, їх шліфовки в обдарованих осіб (Парсонс, Стюарт Міль, Спіноза). Більш детально Ф. Полан аналізує постать Леонардо да Вінчі. Зокрема, він відносить його до так званих цільних натур, в яких у нього найбільше розвинуте безкорисливе прагнення до творчого, до літератури.

Ф. Кейра запропонував класти в основу характеру поняття «типу» особистості. У відповідності з домінуванням і комбінуванням певних типів особистості – вразливість, розсудливість, схильність до діяльності – він пропонує розгалужену систему характерів [2]. Саме характер, на його думку, лежить в основі розвитку обдарувань суб'єктів. Домінування певної здібності дозволяє найкраще розвинути свої обдарування. Так само, як і так званих чистих типів характеру Ф. Кейра демонструє розгалужену систему обдарованості Г. Лейбніца, Е. Канта та інших. Хоча при цьому не виключається розвиток певних обдарувань у так званих патологічних характерів (Ж.-Ж. Руссо).

Важливою ідеєю концепції Ф. Кейри полягає у тому, що коли в основі характеру лежать прагнення, їх цілком реально свідомо регулювати. С. Смайлс вважає, що в основі цієї регуляції повинен лежати розум. Цілісний і розв'язаний розум можна регулювати за допомогою фізичного впливу і досконалості [2]. Тобто розвиток обдарувань можливий при певній організованій продуманій системі зовнішніх впливів.

С. Скорський, навпаки, вважає, що в основі обдарованості повинні неодмінно лежати гармонійний розвиток розуму, почуттів і волі як структурних компонентів характеру, що власне й забезпечує розвиток здібностей до їх вищих форм прояву [6].

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Концептуалізація проблеми обдарованості в кінці XIX – початку XX століття відбувалася шляхом розробки проблеми особистості та індивідуальності у безпосередній залежності від того, які чинники – біологічні чи набуті, біологічні чи соціальні – є домінуючими в розвит-

ку здібностей. Ще одним важливим аспектом розвитку обдарованості є співвідношення між собою окремих прагнень та структурних компонентів характеру. Якщо одні вчені наголошують на необхідності для розвитку обдарованості їх певної диспропорції (Ф. Полан, Ф. Кейра), інші, навпаки, обґрунтовують доцільність їхньої гармонійного розвитку (І.О. Сікорський). При цьому виняткового значення набуває категорія розуму, який окремими вченими навіть протиставляється характеру. Його надмірний розвиток є ознакою дегенеративності (потворності) особистості. Оскільки розум вважали вродженим компонентом структури особистості, то з ним пов'язували ранній розвиток обдарованості (Т. Рібо). Таким чином, обдарованість отримувала різні, навіть протилежні оцінки в її відношенні до розвитку особистості і характеру. Надто виразно це проявилось у визначенні вченими шляхів розвитку здібностей та обдарованості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бочелюк В.Й., Бочелюк В.В. Методика та організація досліджень із психології: Навч. пос. / В.Й. Бочелюк, В.В. Бочелюк. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 360 с.
2. Кейра Фр. Характер и нравственное воспитание / Фр. Кейра. Перевод с французского под редакцией Р. И. Сементковского. Издание Ф. Павленкова. – С.-Петербург: Типография Ю.Н. Эрлих, 1897. – 118 с.
3. Полан Фр. Психология характера / Фр. Полан. Перевод с французского под редакцией и с предисловием Р.И. Сементского. – С.-Петербург: Типография Ю.Н. Эрлих, 1896. – 208 с. – (Популярная научная библиотека. Издания Ф. Павленкова).
4. Нечаев А.П. Характер человека / А.П. Нечаев. – М.-Л.: Государственное издательство, 1929. – 116 с. (Начатки науки).
5. Рибо Т. Наследственность душевных свойств (психологическая наследственность) / Сочинение Т. Рибо. Перевод с французского О.Ф.Ф. под редакцией Александра Черемшанского. Со 2-го вновь переделанного издания. – С.-Петербург: Издание Карла Риккре, 1884. – 395 с.
6. Сикорский И.А. Антропологическая и психологическая генеалогия Пушкина / Проф. И.А. Сикорский. – К.: Типография С.В. Шульженко, 1912. – 34 с.
7. Смайльс С. Характер / Сочинение Самуила Смайльса. Перевод Н. Страхова. Второе издание. – С.-Петербург – М.: Издание поставщ. Его Императорского Величества Товарищества М.О. Вольф, 1883. – 355 с.

УСПІШНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В КОМАНДНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: МІСЦЕ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ СЕРЕД ПАРАМЕТРІВ АНАЛІЗУ

Горбунова Вікторія Валеріївна,
кандидат психологічних наук,
доцент, докторантка Інституту соціальної та політичної психології
НАПН України

В статті аналізуються прогностическіе можливості и ограничені психологического анализа успешности в командной деятельности. Представляются данные о валидности популярных методов и процедур. Поднимается вопрос анализа межличностных компетенций, эмоционального интеллекта, организационного поведения. Предлагается исследование имплицитных теорий командной интеракции как источника указанных, а также других параметров.

The theoretical analysis of problems of the team-work performance predictors are presented in this article. The analysis of the validity of the popular methods and procedures are presented. Put a question about interpersonal competencies, emotional intelligence, organizational behavior. As a source of named and other parameters proposed study of implicit theories of team-interactions.

Постановка проблеми. Причини того, чому за умов психофізіологічної придатності, достатньої кваліфікації, розвинутих когнітивних і спеціальних здібностей одна людина досягає успіху в командній роботі, сприяючи синергетичному ефекту, а інша навпаки ресурсно виснажується та вадить спільній діяльності, – шукаються переважно в системі міжособистісної взаємодії. Постійне перебування у просторі стосунків, необхідність спілкуватися, координувати рішення та дії, так чи інакше впливає на суб'єктивне ціннісне значення діяльності, її місце у системі пріоритетів. Так, М. Сміт [6] доводячи (на основі мета-оглядів та власних розвідок) існування універсального прогностичного поля успішності зауважує, що у випадку командної роботи обов'язковим є вивчення "стосункових" характеристик, без яких не можна збагнути змісту двох базових, на його думку, уніпредикторів – суб'єктивної значимості діяльності та її мотиваційної сили.

Мета статті – пошук параметрів психологічного аналізу, що лежать в основі прогнозу успішності особистості у командній діяльності; визначення місця емоційного інтелекту у системі згаданих параметрів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідеї щодо успішності особистості в спільній діяльності за наявності певних компетенцій: знань (подекуди інтуїтивних), умінь, навичок, а також особистісних